

Geschiedenis kraanvogels Nederland

Samenvatting van het document 'Pleisterplaatsen van kraanvogels, grus grus, in Nederland, door S. Braaksma, 1957

Onderzoek 1954

In 1954 gaf de afdeling Natuurbescherming en Landschap van Staatsbosbeheer opdracht voor een onderzoek naar het verloop van de kraanvogeltrek en het voorkomen van vaste rustplaatsen in Nederland. Reden: de snelle achteruitgang van het aantal en de uitgestrektheid van heiden en hoogvenen in het oosten en zuiden van Nederland. Van deze terreinen was bekend dat zij voor doortrekkende kraanvogels van belang waren.

Doel van het onderzoek: indien nodig te komen tot een weloverwogen voorstel tot het stichten van kraanvogelreservaten.

Broedgebieden

Het broedareaal van de kraanvogel is in de periode 1850-1950 sterk ingekrompen, vooral door ontginning. Als gevolg hiervan komt de kraanvogel in Europa – anno 1954 - nog voor als broedvogel in Noord-Duitsland, Oost-Noorwegen, Zweden, Finland, Noord- en Midden Rusland oostelijk tot de Wolga en afzonderlijke populaties in Zuid Spanje, bij Venetië, in Albame en in Bulgarije.

Precieze gegevens over het aantal broedparen in de verschillende landen zijn er in de onderzoeksperiode nauwelijks. Alleen Duitsland documenteerde deze.

Duitsland, 1907

Uit onderzoek van BAER (1907) blijkt dat in de 19de eeuw in Duitsland op minstens 411 plaatsen kraanvogels hebben gebroed, voornamelijk in Noord- en Oost-Pruisen (349 broedplaatsen) en Mecklenburg (49 broedplaatsen), daarnaast op de Luneburger heide en in de zuidelijke gebieden Silezie, Mittelmark en ZuidPosen.

Van de 411 genoemde broedplaatsen waren er in 1907 al 75 tot 80 verdwenen; op de overige broedplaatsen nestelden toen in totaal nog \pm 900 paren. Het maximale aantal broedparen per gebied bedroeg 20 tot 50, in de meeste gebieden nestelden slechts enkele paren. Of deze tellingen kloppen, valt te betwijfelen. De schrijver zelf meldde dat er veel gegevens ontbraken en schatte het werkelijke aantal broedparen op 1300 tot 1800.

Elders in Europa

De kraanvogel heeft vroeger ook gebroed in Engeland, Nederland, Denemarken, Oostenrijk en Hongarije. In Ierland zijn in de bodem meermalen overblijfselen van kraanvogels werden gevonden, maar het broeden is nooit bewezen. In 1957 is in al deze landen de kraanvogel als broedvogel uitgestorven en in vele gevallen al enkele eeuwen.

Dit geldt onder meer voor Engeland. Omstreeks 1470 werden bij een feestmaal van Koning Edward IV maar liefst 204 kraanvogels opgediend. Mogelijk waren deze deels speciaal gefokt voor consumptiedoeleinden of valkenjacht. Zeker is dat de kraanvogel rond 1544 nog een vrij algemene broedvogel was, waarschijnlijk in de veengebieden, maar vijftig jaar later, omstreeks 1600, was de soort in Engeland als broedvogel volledig verdwenen.

Nederland

Hoe zat het in Nederland? Helaas zijn hierover weinig gegevens. Een plakkaat uit 1542 van Maximiliaan van Egmondt verbood het zoeken van eieren van "craenen". Ook in latere verordeningen werd de soort nog herhaaldelijk genoemd. Op grond van de gegevens wordt duidelijk

dat de kraanvogel vroeger in elk geval in Friesland heeft gebroed, onder andere ten westen van het dorp Boornbergum, in het gebied 'de Kraanlanden'. Andere publicaties melden dat de soort in de 16e en in de eerste helft van de 17e eeuw ook broedvogel was in Holland.

Uit alle gegevens mag duidelijk zijn dat het broedgebied in 1957, vergeleken bij het oorspronkelijke broedareaal, sterk was ingekrompen.

In Denemarken, waar de soort in vroeger eeuwen op verschillende plaatsen in behoorlijk aantal broedde, is de kraanvogel waarschijnlijk omstreeks 1850 als broedvogel verdwenen. Toch komen uit dit land een eeuw later nog steeds tienduizenden kraanvogels naar zuidelijker streken. Enkele duizenden daarvan passeren Nederland. Voor de onderzoekers reden om zich te verdiepen in de vraag wat er in Nederland kan worden gedaan om het voortbestaan van deze populatie zo goed mogelijk te verzekeren.

Trek- en overwinteringsgebieden

De meest volledige samenvattende gegevens over de trek in Europa zijn waarschijnlijk vastgelegd door Libbert (1936). Hij onderscheidde zes verschillende vaste 'trekwegen' van kraanvogels.

De meest westelijke van deze trekwegen loopt over Nederland. De kraanvogels die hier passeren zijn in die tijd afkomstig uit de Baltische landen, West Finland, Scandinavië en Duitsland. Via Duitsland, Nederland, België, Frankrijk, Spanje en Portugal trekken ze naar Noord-Afrika, om te overwinteren (zie kaart 1).

Trekweg lag vroeger westelijker




De noordwestelijke grens van deze trekweg ligt ongeveer op de lijn Liibeck-Deventer-Antwerpen (kaart 2). Ten westen daarvan worden anno 1936 slechts zelden kraanvogels gezien. Het trekgebied is hier 300 á 400 km breed, maar de trek concentreert zich enigszins in het Duits-Nederlandse grensgebied. In 1957 is dit nog steeds het geval.

Was het altijd zo? Nee. Vroeger, toen het broedareaal veel uitgestrekter was, zijn de kraanvogels zeer waarschijnlijk vaker westelijker doorgetrokken. Een bewijs hiervoor is onder andere een melding in 1682 van de kraanvogel als wintergast in de open vlakte van Norfolk. In latere periodes zijn meldingen van trekkende kraanvogels zo zeldzaam, dat het bij de enkele waarnemingen die gedaan zijn, waarschijnlijk gaat om uit gevangenschap ontsnapte exemplaren.



Kaart 1

LEGENDA

-  Broedgebieden van de Kraanvogel
-  Overwinteringsgebieden van de Kraanvogel
-  Sporadisch broedend

De pijlen geven het vermoedelijke verloop aan van de druk bevolgen trekwegen

Alle voorstellingen op deze kaart zijn sterk schematisch

(Ontleend aan *W. Libbert: der Zug der Kraniche-Journal für Ornithologie 84, 1936, Seite 299*)

Aardrijkskundige namen

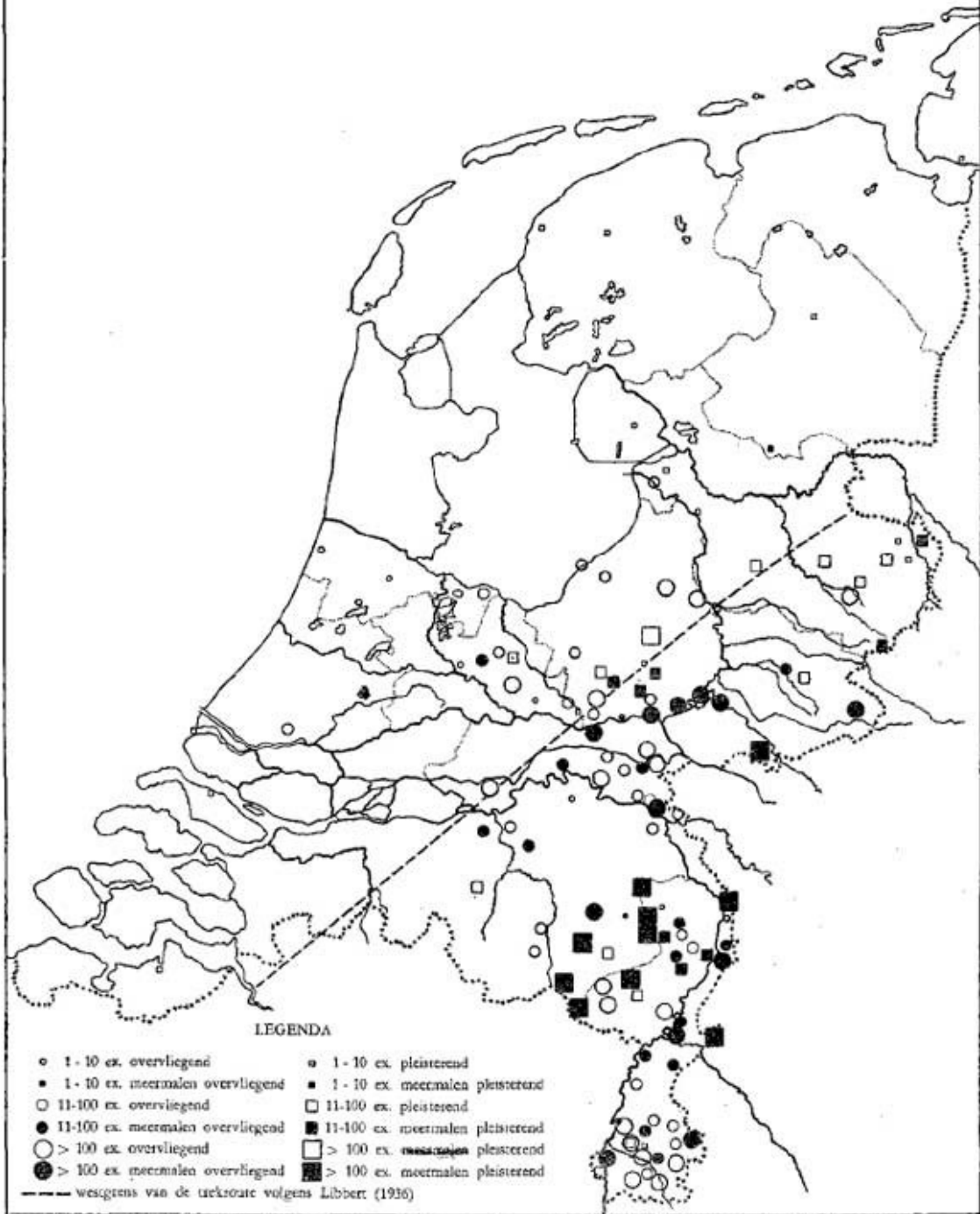
Een bewijs voor het feit dat de kraanvogeltrekweg vroeger in Nederland westelijker lag, vormen de vele aardrijkskundige namen en veldnamen, waarin kraanvogels voorkomen. Toch is de hoeveelheid namen in het oosten van ons land veel groter. Ter illustratie: in de Achterhoek en in Twente wordt op mooie oktoberdagen nog steeds gesproken van een 'kranenzomer'.

Andere voorbeelden:

Kraan- en Kraanakker (gem. Nederweert), Kraanlanden (gem. Gasselte), Kraanlandspolder (gem. Opsterland en Smallingerland). Kraanmeer (gem. Erp), Kraanvennen (gem. Leende), Kraanvensche heide (gem. Bladel), Kranenberg (gem. Zwollerkerspel), Kranenkolk (gem. Zwollerkerspel), Kranenpoelbosch (gem. Stiphout), Kranenkamp (gem. Diepenveen), Kranengoor (gem. Wierden), Kranengoorsdijk (gem. Laren G.) en Kranendonk (gem. Maarheeze). Kanttekening: deels zullen de namen zijn ontleend aan de kraanvogeltrek, voor een ander deel broedvogels of aan het fokken van Kraanvogels voor consumptiedoeleinden of de valkenjacht.

HERFSTWAARNEMINGEN VAN KRAANVOGELS (GRUS GRUS L.)

2



Kaart 2

AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN DIE HUN ONTSTAAN VERMOEDELIJK
AAN DE KRAANVOGELS DANKEN

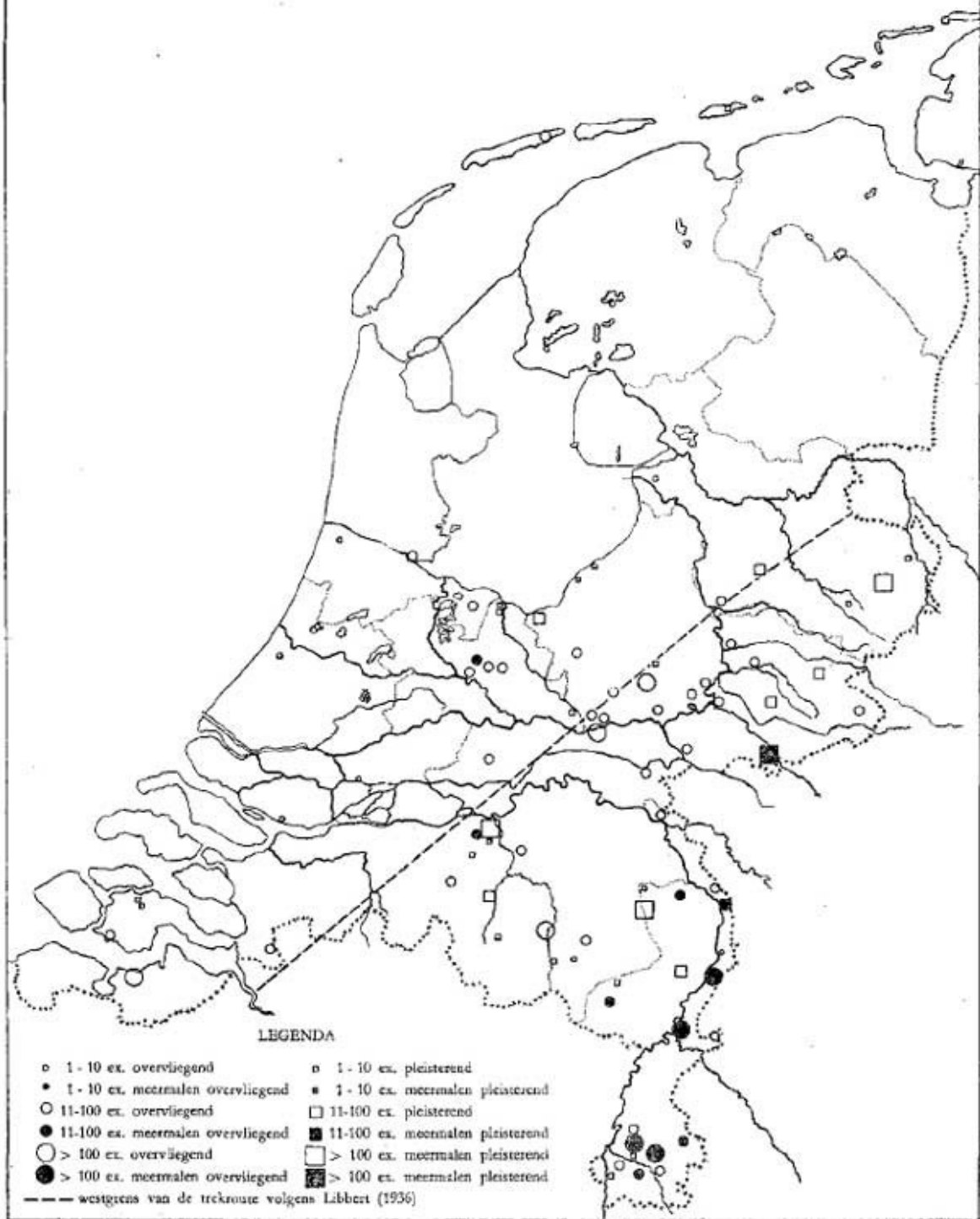
3



Kaart 3

VOORJAARSWAARNEMINGEN VAN KRAANVOGELS (GRUS GRUS L)

4



Kaart 4

Kraanvogeltrek Nederland

De kraanvogels passeren Nederland soms al in augustus, maar meestal vanaf half september tot in november. Het hoogtepunt van de trek is vrijwel altijd in oktober. Meldingen van kraanvogels in de winter zijn zeldzaam.

Eind februari of begin maart begint de terugtrek door Nederland, die doorgaat tot in april. Later in het seizoen worden slechts bij uitzondering kraanvogels in ons land waargenomen. Als het gebeurt, gaat het om een enkeling.

Deze situatie halverwege de 20^e eeuw in Nederland, sluit fraai aan bij wat over de kraanvogeltrek bekend is van Frankrijk, België en Duitsland. De herfsttrek verloopt in het oostelijk deel van ons land in het algemeen van NO naar ZW. De trekrichtingen vertonen evenwel in detail nogal eens plaatselijke verschillen. In het noorden van Limburg en het oostelijke deel van Noord-Brabant trekt de kraanvogel vaak van noord naar zuid en omgekeerd. In midden-en zuid-Limburg is de trekrichting meer van noord-oost naar zuid-west, of soms zelfs van oost naar west en omgekeerd.

De voorjaarstrek verloopt in Nederland wellicht iets meer westelijk dan de najaarstrek, al worden de meeste trekkers gezien in het oostelijk deel van ons land (kaart 4). Hoewel het merendeel van de uit Holland en Zeeland bekende waarnemingen betrekking heeft op terugkerende vogels, zijn de verschillen zo gering, dat het gevaarlijk lijkt om hieraan bepaalde conclusies te verbinden (vergelijk kaarten 2 en 4).

Pleisterplaatsen

Schlegel schrijft in 1852 dat jaarlijks rustende kraanvogels worden gezien in de grote heidevelden van Gelderland en Noord-Brabant. Andere auteurs bevestigen dit, maar van vaste pleisterplaatsen wordt nergens gesproken (al zou je dat op grond van de eerder genoemde lokale benamingen wel verwachten).

Vaste pleisterplaatsen waren er wel in Duitsland. Libbert (1936) maakt onderscheid in twee soorten pleisterplaatsen: verzamelplaatsen en rustplaatsen.

- Verzamelplaatsen

Verzamelplaatsen komen alleen voor in de broedgebieden, rustplaatsen op de trekwegen. Op de verzamelplaats komen de vogels vóór de herfsttrek samen, om er vaak wekenlang te blijven. De vogels gedragen er zich ongeveer als in de winterkwartieren. 's Morgens verlaten zij de algemene slaapplek om groepsgewijs voedsel te gaan zoeken in de omgeving. 's Avonds keren zij weer op de verzamelplaatsen terug.

Noord-Duitsland telde in 1936 acht van deze verzamelplaatsen. De grootste zijn gelegen in het Oderdal ten zuiden van Stettin, in het water van de Muritz en aan de westzijde van het eiland Rugen. De aantallen vogels die hier in het najaar verblijven zijn vaak enorm: van enkele duizenden tot 10.000 vogels.

De verzamelplaatsen worden in het voorjaar veel minder bezocht dan in de herfst, omdat de terugtrek veel sneller verloopt dan de herfsttrek. Wel is in Zuid-Zweden bekend, dat daar op de ondergelopen graslanden in Skane bij Falkoping ieder jaar in de eerste helft van april circa 2000 kraanvogels vaak dagenlang verblijven.

Rustplaatsen

Rustplaatsen vind je overal op de trekwegen. Een aantal is bijzonder aantrekkelijk en wordt jaarlijks gedurende de trek met grote regelmaat bezocht.

Het verblijf op een rustplaats is meestal kort en varieert van enkele uren tot enkele dagen; dit laatste vooral bij mistig weer. Het idee dat kraanvogels soms vele weken op een rustplaats blijven pleisteren, is schijn. Elke troep trekt na een kort verblijf verder en wordt vervangen door nieuwe groepen.

Overzicht van in Nederland waargenomen Kraanvogels

In dit overzicht zijn alle bekende gegevens over pleisterende kraanvogels opgenomen. Zij zijn aangetekend op de kaarten 2 en 4, waarop tevens alle waarnemingen van overtrekkende Kraanvogels zijn verantwoord.

Friesland

Friesland ligt buiten het eigenlijke trekgebied van kraanvogels. Er zijn dan ook slechts enkele trekwaarnemingen bekend over pleisterende vogels:

Tijdens de trek:

- op 30 november 1949 een, wellicht door ziekte achtergebleven en verwaald exemplaar, rondwandelend tussen de schapen te Marssum in de gemeente Menaldumadeel. Waarschijnlijk op 10 december 1949 hetzelfde exemplaar op een perceel grasland aan de Bolswardervaart.

Buiten de trek:

- op 30, 31 mei en 2 juni 1955 op Schiermonnikoog
- op 11 augustus 1955 8 exemplaren op een perceel land met erwtenruiters te Wijnaldum in de gemeente Barradeel.

Groningen en Drenthe

Ook deze provincies liggen buiten het trekgebied, met uitzondering van het zuidoostelijk deel van Drenthe dat aan de rand van de trekbaan ligt. Het aantal waarnemingen is zeer gering en dat gaat tegen de verwachting in. Met name Drenthe bevat met zijn heidevelden en vennen gebieden die zeer geschikt zijn als pleisterplaats voor kraanvogels.

- op 16 september 1936 werd 1 exemplaar waargenomen op een perceel bouwland bij Assen en werden enkele exemplaren vrij gezien in of bij het Meeuwenven in de gemeente Zuidwolde.

Overijssel

In Overijssel werden en worden regelmatig pleisterende kraanvogels waargenomen.

Vaste pleisterplaatsen

- Een aantal gebieden zou je zelfs als vaste pleisterplaats mogen beschouwen. Bijvoorbeeld de heide met de Bergvennen bij Lattrop. Een lokale landbouwer-jager meldt dat hier iedere herfst groepen van 80 tot 80 kraanvogels overnachten. In het voorjaar worden ze hier zelden gezien.
- De tweede vaste pleisterplaats was het Buurserzand te Haaksbergen. Er zijn waarnemingen van een troep rondvliegende kraanvogels in 1954 en het is bekend dat kraanvogels in vroeger jaren meermalen in het ven Steenhaar hebben overnacht.

Incidentele bezoeken

- op 8 augustus 1955 1 exemplaar op vlaskavel in de Noord-Oost Polder
- Op 27 augustus 1956 5 tot 8 exemplaren gedurende enkele weken in de Mastenbroekerpolder.

- Op 4 oktober 1902 werd te Oldenzeel in (gemeente Zwollerkerspel) 1 exemplaar geschoten, dat tussen de koeien liep te "grazen"
- In het Westerveen begin oktober 1955 circa 40 pleisterende exemplaren
- Eind oktober 1927 50 exemplaren op een weiland bij Borne (zes jaar daarvoor eenzelfde waarneming).
- Op 17 juli 1956 9 zeer vroege herfsttrekkers, neerstrijkend bij Ootmarsum

Pleisteren

- Op 21 maart 1931 6 rustende kraanvogels in het (later verdwenen) moeras "De Koekoek" bij Kampen
- Op 21 maart 1955 werden 34 pleisterende exemplaren op weiland in het natuurreservaat "Het Boetelerveld" bij Raalte
- Begin maart 1928 overnachtten circa 100 exemplaren op een heide onder Hasselo in de gemeente Weerselo.
- In april 1954 werd 1 exemplaar gedurende ongeveer een maand waargenomen in het Rossumerveld in de gemeente Weerselo
- Omstreeks half maart 1951 1 exemplaar gedurende ten minste 4 dagen in de wei- en bouwlanden op de Deldener Esch bij Delden.

Gelderland

Vaste pleisterplaats Hooge Veluwe

- Van 10 tot 14 april 1936 2 exemplaren bij de Deelensche Wasch; op 6 november 1937 is daar een dood exemplaar gevonden
- Op 1 november 1948 opnieuw 6 pleisterende kraanvogels bij de Deelensche Wasch
- Op 7 oktober 1951 ca. 30 exemplaren bij Oud Reemst
- Op 14 oktober 1953 ca. 15 pleisterend op de wildakker van OudReemst
- Op 23 oktober 1953 ca. 100 op de heide bij de Deelensche Wasch.
- Op 4 en 5 november 1953 11 op de wildakkers in het Deelerwoud
- Op 3 november 1953 12 exemplaren op de wildakkers in het Deelerwoud
- Op 25 oktober 1933 25 a 30 rustende exemplaren in het Mosselsche Zand in de gemeente Ede (hier werden in 1930 ook al rustende kraanvogels
- in 1938 of 1939 enige honderden pleisterende vogels in het Mosselsche Zand.
-

Vaste pleisterplaats het Broek bij Gendringen

Hier pleisteren elk jaar kraanvogels, zowel op de voorjaars- als op de najaarstrek. Ze zoeken vrijwel altijd dezelfde percelen bouw- en weiland uit.

- Omstreeks half april 1954 hier ±300 exemplaren foeragerend.

Oudere bewoners vertellen dat op de vroeger uitgestrekte heiden en moerassen in de Achterhoek, tijdens de trek vrij geregeld pleisterende kraanvogels verbleven. Dit klopt met de melding dat op 23 februari 1905 1 exemplaar uit een troep van 80 neerstrijkende kraanvogels werd geschoten op de Ruurlosche broekgronden tussen Ruurlo en Groenlo. Ook de melding van een groep kraanvogels op de Heerenheide bij Zelhem, in februari 1895 wijst erop dat in deze streken regelmatig kraanvogels geland zijn. In 1957 is hiervan geen sprake meer. Zeer waarschijnlijk hebben de vogels na de ontginningen in de Achterhoek hun toevlucht hebben gezocht in het natuurreservaat het Zwillbrocker Venn, net over de Duitse grens. Hier zijn in het midden van de 20e eeuw nog geregeld pleisterende kraanvogels te vinden.

Incidentele waarnemingen

- Op 29 oktober 1923 enkele honderden kraanvogels overnachtend bij de GerritsResch nabij Kootwijk

- In de herfst van 1943 een flinke groep kraanvogels overnacht in het Wekeromsche Zand, gemeente Ede
- Op 3 mei 1941 twee foeragerende exemplaren op weiland zuidwestelijk van Harderwijk; op 13 meimogelijk dezelfde vogels bij Hoophuizen ten noorden van Harderwijk
- Eind maart 1956 60 exemplaren bij het stoomgemaal in de Polder Arkenheem bij Nijkerk; een deel van deze vogels heeft ter plaatse overnacht.
- Op 24 april 1954 3 exemplaren op grasland nabij de Meentsteeg aan de Grift bij Wageningen.

Utrecht

Utrecht valt net buiten het gebied van de geregelde kraanvogeltrek. De enkele pleisterende kraanvogels die zijn waargenomen, zijn min of meer uitzonderingsgevallen.

De volgende waarnemingen zijn bekend:

- Op 18 oktober 1901 is een kraanvogel geschoten bij De Treek in de gemeente Leusden. De vogel behoorde tot een grote vlucht die tegen de avond op een moerassige heide, het Lange Veen genaamd, hun rustplaats hadden gezocht
- Omstreeks 1920 werden 2 exemplaren geschoten uit een troep kraanvogels die pleisterden in de omgeving van Cothen. De vogels bevinden zich thans op "Rhijnestein" aldaar.
- Vanaf 3 april tot begin mei 1949 1 exemplaar bij de mond van de Eem nabij Eemnes
- Op 6 april 1953 1 exemplaar voedselzoekend op bouwland in de Eempolders.

Noord- en Zuid-Holland

In deze provincies zijn enkele malen doortrekkende kraanvogels waargenomen, vrijwel uitsluitend op de voorjaars trek. Er zijn slechts twee gevallen bekend van kraanvogels die gedurende enige tijd pleisterden:

- op 29 augustus 1928 1 exemplaar op een zandplaat bij Oostvoorne
- op 27, 28 en 29 maart 1931 1 exemplaar in de polder bij Wassenaar; van 31 maart t/m 4 april 1931 werd dezelfde vogel gezien bij Voorschoten.

Zeeland

Ook uit deze provincie zijn vrijwel uitsluitend voorjaarswaarnemingen bekend.

- Op 11 september 1955 een pleisterende kraanvogel op de Kamperhoek in de gemeente Vogelwaard
- In de tweede helft van maart 1948 2 kraanvogels pleisterend bij Wilhelminadorp
- Op 7 april 1953 3 exemplaren op bouwland bij het Goessche Sas.

Noord-Brabant

Hier werden en worden in 1957 nog steeds geregeld pleisterende kraanvogels waargenomen. Er zijn tenminste drie vaste pleisterplaatsen, allemaal gelegen in het oosten van de provincie:

- de Strabrechtsche- en Lierapsche heide in de gemeenten Someren, Geldrop en Heeze
- de Deurnesche Peel en de Lieselsche Peel, in de gemeente Deurne
- De Vredepeel in de gemeenten Venray en Vierlingsbeek was vroeger wellicht de belangrijkste pleisterplaats voor kraanvogels in ons land. De laatste resten van dit uitgestrekte Peelgebied zijn echter in 1955 en 1956 ontgonnen en daardoor van vrijwel geen betekenis meer voor de kraanvogels.

Over deze pleisterplaatsen zijn de volgende gegevens bekend:

- Op 22 oktober 1938 30 á 40 exemplaren op de grond bij het Beuven op de Strabrechtsche- en Lieropsche heide; op 4 en 10 november resp. 40 en 3 exemplaren
- op 13 oktober 1953 ca. 45 exemplaren, op 15 oktober 29, op 17 oktober ca. 50, op 25 oktober ca. 250 en op 19, 20 en 21 november 3 exemplaren op de Lierapsche heide. Een van deze vogels werd later door een jager gedood.

- Op 5, 6 en 10 november 1954 resp. 35, 83 en 29 pleisterende exemplaren, die een nacht bleven slapen. In hetzelfde jaar werden verschillende overvliegende troepen waargenomen.
- In 1955 uitsluitend overvliegende troepen kraanvogels waargenomen
- Van 10 t/m 25 oktober 1956 waren steeds 100 tot 200 kraanvogels ter plaatse op de Lierapsche heide
- Op 20 maart 1911 enige honderden in de Peel tussen Deurne en Venray. Iemand die toen veel in de Peel jaagde, vertelde dat hier in het najaar jaarlijks grote neerstreken, die bij slecht weer soms weken bleven. In het voorjaar werden slechts zeer zelden kraanvogels in de Peel gezien.
- Op 26 oktober 1913 werd een jong geschoten in de Peel bij Deurne. Volgens de jager verschenen de eerste kraanvogels jaarlijks omstreeks 10 oktober. De groepen bleven enkele dagen en werden tot tegen eind oktober steeds door nieuwe vervangen.
- In de jaren rond 1915 geregeld rustende kraanvogels in de Voor Peel bij Deurne.
- In de Deurnesche Peel, die vrijwel geheel is ontgonnen, hebben lange tijd elke herfst circa 100 kraanvogels gepleisterd. Zowel in de Deurnesche Peel als in de aangrenzende ontgonnen terreinen bij Klein-Oirlo vertoeven in de herfst geregeld kraanvogels. Ook hier wordt de soort in het voorjaar vrijwel nooit gezien.
- In de Lieselsche Peel, waarvan in 1957 de laatste resten in ontginning zijn, overnachtten in 1953 (evenals in de meeste voorgaande jaren) ongeveer 100 kraanvogels op de herfsttrek.
- Op 16 oktober 1956 hier ca. 90 neerstrijkend en op 17 oktober nogmaals 40.
- Op 16 april 1933 1 exemplaar voedselzoekend in de Vredepeel bij St. Anthonis.
- In oktober 1954 hier twee maal een troep van circa 30 exemplaren, die mogelijk nog ter plaatse hebben gerust.

De Vredepeel is de laatste jaren door de ontginningen en de aanleg van een vliegveld van vrijwel geen betekenis meer als pleisterplaats voor kraanvogels. Vroeger pleisterden hier jaarlijks grote troepen, veelal zelfs 1000 of meer exemplaren.

Het is zeer waarschijnlijk dat de Grootte Heide bij Soerendonk als een vierde in deze provincie nog resterende vaste pleisterplaats mag worden beschouwd. Hier zijn slechts de volgende incidentele gegevens bekend:

- Op 20 oktober 1920 1 exemplaar op de heide bij Soerendonk.
- In de herfst van 1951 een troep van meer dan 100 kraanvogels pleisterend op de Grootte Heide. Lokale waarnemers melden dat ook in de jaren daarvoor op de Grootte Heide nog al eens kraanvogels zijn gezien. Vermoedelijk pleisterend, maar hierover ontbreken gegevens.

Incidentele waarnemingen in najaar en voorjaar

- Omstreeks 1940 in de herfst een troepje van circa 20 pleisterende kraanvogels op een strook grasland tussen de bossen zuidelijk van Oisterwijk
- Op 29 september 1941 ca. 60 exemplaren neerstrijkend bij Hoef aan de Pan, enkele kilometers zuidoostelijk van Sterksel
- Voorjaar 1947 enkele tientallen Kraanvogels tussen de broekbosjes bij de Beerse, ter hoogte van De Locht, nabij Oisterwijk.
- In april 1946 6 exemplaren gedurende vier dagen bij Udenhout
- Op 15 maart 1954 kraanvogels tussen Deuteren en Cromvoirt in de gemeente Vught; op 17 maart 9 exemplaren die oostwaarts vlogen
- Op 18 maart 1936 een groep van 150 exemplaren in de roggevelden bij het Meertje van Engelen in de gemeente Engelen, waar ze hebben overnacht en 's morgens het gehele roggeveld hadden kaalgevreten. Een van de vogels werd geschoten en maakt thans deel uit van de collectie "Beekvliet"
- Voorjaar 1950 gedurende twee tot drie weken 2 exemplaren op het ontgonnen deel van de Buissche heide bij Oirschot

- Op 28 maart 1948 9 exemplaren op bouwland bij de visvijvers te Valkenswaard.

Limburg

Ook in Limburg werden en worden in 1957 nog geregeld pleisterende 'kroenekranen' waargenomen. Hens vermeldt in 1926 dat herhaaldelijk grotere of kleinere troepen op de trek in deze provincie een stop maken en hier dan een dag en een nacht blijven rusten. Dit gebeurde zowel in het voorjaar als in het najaar, o.a. bij Valkenburg, Houthem, Hulsberg, Schin op Geul, Brunssum, Melick-Herkenbosch en op vele plaatsen in de Peel.

Vaste pleisterplaatsen

Uit latere gegevens blijkt dat er vaste pleisterplaatsen zijn in het (in 1957) nog onontgonnen Peelgebied tussen Helenaveen en Horst, in het natuurreservaat Astensche en Ospelerpeel bij Nederweert, op de Looierheide in de gemeente Bergen en in het natuurreservaat Meinweg bij Melick-Herkenbosch. Mogelijk mag ook de heide bij de zinkfabriek te Dorplein in de gemeente Budel tot min of meer vaste pleisterplaats worden gerekend.

In de Peel tussen Helenaveen en Horst overnachten de laatste jaren nog vrijwel iedere herfst 70 tot 80 Kraanvogels, die bij mistig weer soms enkele dagen ter plaatse blijven.

In de Ospelerpeel pleisteren iedere herfst honderden kraanvogels die vaak dagenlang blijven.

- Op 23 oktober 1953 werden hier drie troepen pleisterende kraanvogels waargenomen, resp. 18, 32 en 42 exemplaren. Op 27 oktober werden nog eens 60 overvliegende exemplaren gezien.
- Gedurende de jaren 1950-1954 wordt melding gedaan van geregeld circa 200 exemplaren die op de herfsttrek overnachten op de Looierheide. In het voorjaar is het aantal hier waargenomen kraanvogels altijd veel kleiner. De vogels blijven dan vaak langer pleisteren. Vroeger kwamen de Kraanvogels hier in veel grotere troepen, in de herfst van vaak wel ongeveer 500 exemplaren (JANSEN).
- Omstreeks 7 oktober 1954 150 tot 200 overnachtend in het Meinweggebied bij Melick-Herkenbosch. De vogels pleisteren hier elk jaar, soms ook op ontgonnen terreinen in de naaste omgeving van het reservaat, zoals bijv. het Herkenbosscher ven.

Volgens mededelingen van omwonenden in 1950, zouden op de heide bij de zinkfabriek te Dorplein in de gemeenten Budel en Weert in de herfst vrij geregeld Kraanvogels pleisteren.

- In 1953 en 1954 werden hier evenwel voor zover bekend, geen pleisterende Kraanvogels waargenomen. Wel werden op 25 oktober 1953 ca. 200 rondvliegende exemplaren gezien.

Dat ook in Limburg het aantal pleisterplaatsen is verminderd, blijkt uit de volgende mededelingen:

- omstreeks 1900 ca. 50 kraanvogels overnachtend op weiland bij Straelen in de omgeving van Venlo. Het moeras van Boekend bij Blerick zou in die tijd geregeld als nachtverblijf zijn benut. Mogelijk is dit een der rustplaatsen, die omstreeks 1911 nog zouden zijn gelegen in de omgeving van Steil.

Incidentele waarnemingen in najaar en voorjaar

- In of in de omgeving van de (per 1957) grotendeels ontgonnen Heitsche Peel bij Venray pleisteren de laatste jaren slechts af en toe enkele kraanvogels. De vogels verblijven dan zowel op de ontgonnen gronden als in de eigenlijke Peel, bijv. najaar 1954 7 exemplaren op bouwland.
- Op 5 oktober 1946 28 kraanvogels op bouwland bij Helden
- Op 23 oktober 1953 30 exemplaren op de grond bij de Zoom in de gemeente Nederweert
- Op 8 september 1953 20 exemplaren op de grond bij de steenfabriek "De Zwaluw" bij Maastricht.

- Op 4 oktober 1941 4 exemplaren op een uitzonderlijke plaats, n.l. in een eikenboom bij Valkenburg.
- Op 19 maart 1931 een groep neergestreken in het veld bij Houthem.
- Op 2 april 1944 9 exemplaren op een akker te Heugem bij Maastricht.

Samenvatting en conclusies

Het aantal vaste pleisterplaatsen van kraanvogels in Nederland is in 1957 gering. Het zijn er vermoedelijk nog 10 tot 20, uitsluitend gelegen in Overijssel, Gelderland, Brabant en Limburg. Grotere heidevelden en hoogveengebieden zijn de beste pleisterplaatsen. Slechts op enkele plaatsen worden pleisterende kraanvogels gezien op bouw- of weilanden. Omdat kraanvogels niet erg kieskeurig zijn in het voedselaanbod, ligt de oorzaak vermoedelijk in het feit dat deze terreinen doorgaans te onrustig zijn voor de in ons land meestal zeer schuwe vogels.

Tussen 1900-1950 zijn belangrijke pleisterplaatsen verloren gaan, door ontginning van heide- en hoogveengebieden. Als voorbeeld wordt genoemd de Vredepeel die omstreeks 1940 met duizend of meer kraanvogels per jaar, vermoedelijk nog de belangrijkste pleisterplaats van ons land was. Omdat de kans zeer klein is dat kraanvogels een gebied na ontginning trouw blijven en zich aanpassen aan de veranderende omstandigheden, is het behoud van de overgebleven vaste pleisterplaatsen van groot belang.

De ervaringen uit de omgeving van Ruurlo, St. Anthonis en Boekend bij Venlo doen echter het ergste vrezen. Weliswaar pleisteren hier nog geregeld troepen kraanvogels op reeds geruime tijd geleden ontgonnen gronden, maar dit lijkt vooral te wijten aan de relatieve rust die er nu nog is, en die bij intensievere cultuurmethoden ongetwijfeld zal verdwijnen.

De hoop moet daarom vooral gevestigd worden op het behoud van de nog resterende pleisterplaatsen in natuurgebieden. Dit zijn vooral de heide bij de Bergvennen te Lattrop (gem. Denekamp), de Hooge Veluwe en omgeving, de Strabrechtscheen, Lieropsche heide bij Someren, de Astensche- en Ospeler Peel, (gem. Asten en Nederweert), de Looierheide bij Bergen (L.) en het Meinweggebied bij Melick-Herkenbosch.

Gunstig is dat de meeste van deze gebieden deels als natuureservaat worden beheerd. De Peelgebieden bij Liesel en tussen Horst en Helenaveen die nu nog waardevol zijn als pleisterplaats, staan echter (1957) op de nominatie om in korte tijd resp. geheel en vrijwel geheel te worden ontgonnen.

De vaste pleisterplaatsen in het Broek bij Gendringen en in de ontgonnen Deurnesche Peel bieden weinig mogelijkheden tot verdere bescherming, omdat ze worden gebruikt als cultuurgrond. Mogelijk kunnen ze wel geschikt blijven als rustgebied.

Naast de hiervoor genoemde vaste pleisterplaatsen, zijn er drie min of meer geregelde pleisterplaatsen: het Buurserzand bij Haaksbergen, de Grootte heide bij Soerendonk en de heide bij de zinkfabriek te Dorplein. Ook deze zouden voor behoud in aanmerking moeten komen. Dit belang wordt zelfs groter als we ons realiseren dat een aantal van de nog bestaande vaste pleisterplaatsen zal verdwijnen.

Het is te hopen dat het gros van de bovengenoemde natuurgebieden als kraanvogelreservaat kan worden erkend en als zodanig geëerbiedigd. Bij de eventuele bestemming tot kraanvogelreservaat zal erop moeten worden toegezien dat de grootte van zo'n gebied niet beneden een bepaald minimum komt en dat het beheer erop is gericht de rust gedurende de trektijden te garanderen. Alleen op die manier is het waarschijnlijk mogelijk om de naar schatting enkele duizenden kraanvogelpopulaties die ons land passeren, voor Nederland en voor West-Europa te behouden.